

Jolanta Muszyńska

Kreowanie społecznej rzeczywistości współczesnej młodzieży. Lokalny wymiar konstruowania tożsamości

---

Współczesny opis rzeczywistości najczęściej zawiera w sobie takie określenia, jak „globalny”, „światowy”, „europejski”, „narodowy”, itp. Rzadko, a czasami wręcz w ogóle, pomijany jest w tych opisach przymiotnik „lokalny”. Z punktu widzenia koncepcji socjalizacyjnych wydaje się to dziwne, czy też zaskakujące. Każda przecież z przyjętych teorii pedagogicznych, psychologicznych, czy socjologicznych wyraźnie wskazuje na znaczenie najbliższego środowiska w konstruowaniu siebie. Oczywiście można przyjąć, iż najbardziej znaczącą rolę odgrywa tu tylko rodzina. Ale to właśnie zakorzenienie jej w tej, a nie innej rzeczywistości społecznej, w konkretnej miejscowości, wśród konkretnych osób, a zatem w konkretnej przestrzeni lokalnej warunkuje przekaz takich, a nie innych wartości, postaw, światopoglądu. Dominującym problemem i jednocześnie wyraźnym wyzwaniem nie tylko z perspektywy jednostki, ale przede wszystkim społeczeństwa, staje się pytanie o sens i znaczenie kreowania lokalnej rzeczywistości społecznej.

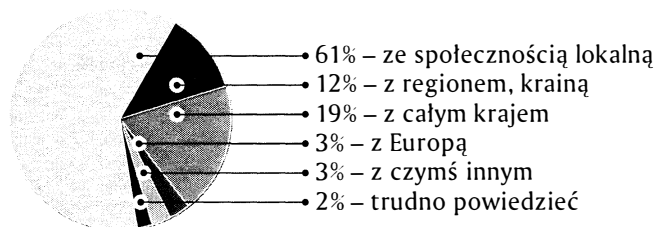
Badania przeprowadzone przez CBOS w 2009 roku na liczącej 1 096 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski¹ pokazują, iż najsilniejszy związek Polacy odczuwają ze społecznością lokalną, swoją miejscowością zamieszkania – takiej odpowiedzi udzieliło aż 61% respondentów. Na drugiej pozycji pod względem deklaro-

---

¹ *Małe ojczyzny – poczucie przynależności Polaków*, Centrum Badania Opinii Publicznej, Warszawa 2009.

wanego poczucia przynależności znalazła się Polska, z którą identyfikuje się prawie co piąty badany (19%). Ze swoim regionem, krainą, najbardziej związany czuje się tylko co ósmy respondent (12%), natomiast nieliczni (3%) określają się jako silnie związani z Europą.

Wykres 1. Poczucie przynależności Polaków

Źródło: na podstawie badania CBOS (2009).

Poczucie związku ze społecznością lokalną, miejscowością zamieszkania nieco częściej deklarują kobiety niż mężczyźni (64% wobec 58%), częściej osoby starsze, zwłaszcza po 65 roku życia (70%), niż młodsze, zdecydowanie częściej mieszkańcy wsi i miast do 20 tys. ludności niż największych aglomeracji (odpowiednio: 67% i 43%), respondenci z wykształceniem podstawowym (68%), bezrobotni i renciści (po 73%), badani o dochodach na osobę w rodzinie do 750 zł i oceniający swoje warunki materialne jako złe (71%) oraz biorący udział w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu (66%), wierzący i głęboko wierzący. Najwyższy odsetek deklaracji świadczących o więzi ze społecznością lokalną był wśród rolników (77%), co można tłumaczyć tradycyjnym przywiązaniem tej grupy społeczno-zawodowej do ziemi. Z Polską najczęściej identyfikują się mieszkańcy największych miast, liczących powyżej 500 tys. ludności (30%), respondenci z wyższym wykształceniem (32%), przedsiębiorcy (36%), kadra kierownicza i specjaliści (29%), uczniowie i studenci (27%), a także osoby o dochodach *per capita* powyżej 1 000 zł, dobrze oceniające własne warunki materialne. Również poglądy polityczne różnicują respondentów pod tym względem – badani o poglądach prawicowych identyfikują się z Polską częściej niż ci, którzy deklarują orientację lewicową lub centrową (odpowiednio: 26% oraz 20% i 17%). Z kolei najsilniej związani z Europą są ankieto-

wani z dwóch grup wiekowych: 18-24 lata i 35-44 lata (po 6%), a także mieszkańcy największych miast (5%), uczniowie i studenci (9%), respondenci z wyższym wykształceniem (5%), uzyskujący dochody na osobę w rodzinie powyżej 1500 zł (6%), nieuczestniczący w praktykach religijnych (9%) oraz identyfikujący się z lewicą (8%)².

Zaprezentowane powyżej wyniki badań CBOS jednoznacznie sugerują, iż w przypadku młodzieży mamy znaczący problem z identyfikacją z najbliższą przestrzenią społeczną, ze środowiskiem lokalnym.

Poniższy tekst nie będzie próbą udzielenia rad i wskazówek praktycznych, lecz rozważaniami teoretycznymi, których główną kanwą stanowią: „lokalny” i „lokalność”; „tożsamość lokalna”. Każda z wymienionych kategorii pojęciowych stanowić może odrębny wątek rozważań, tym jednak, co połączy je w spójną całość, warto postawić kilka istotnych do rozważenia problemów, których głównym podmiotem odniesienia będzie młodzież.

Spółeczność lokalna – kilka kwestii teoretycznych

Spółeczności lokalne związane są z określonym terytorium (wieś, miasto, region), lokalność jest często kwestią umowną, wynikającą z faktu istnienia określonej zbiorowości, składającej się z grup społecznych, w obrębie których członkowie pozostają ze sobą w wiążących stosunkach społecznych. Spółeczność lokalną należy zatem traktować jako grupę społeczną, związaną z określonym terytorium, posiadającą wewnętrzną organizację, wytworzoną na bazie interakcji społecznych³. Grupa społeczna to zatem niewielka zbiorowość, którą cechuje świadoma odrębność i więź społeczna, z podkreśleniem osobowego jej charakteru⁴. Jej cechy konstytutywne (zajmowane terytorium, określony zbiór osób, wartości wspólnogrupowe, więzi społeczne i wewnętrzna organizacja)⁵ podkreślają niepowtarzalność danej społeczności lokalnej. Można również w odniesieniu do owych cech

² Tamże.

³ A. Gniazdowski, *Wspólnota i świat. Tożsamość społeczności lokalnej*, [w:] *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, J. Kurczewska (red.), IFiS PAN, Warszawa 2004, s. 5.

⁴ P. Rybicki, *Struktura społecznego świata*, PWN, Warszawa 1979, s. 65.

⁵ J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993, s. 223.

konstytutywnych społeczności lokalnych przyjąć dwa zasadnicze wymiary postrzegania społeczności lokalnej i jej opisu, przy czym istotną kwestią jest przyjęta perspektywa teoretyczna (opisu), zakładająca odwołanie się do obiektywnych faktów (cech, wskaźników) społecznych lub też subiektywnego (indywidualnego z punktu widzenia poszczególnych członków grupy, jaką jest społeczność lokalna) poczucia. Wymiar pierwszy: czasoprzestrzenny – podstawowym jego czynnikiem jest zajmowane terytorium, obszar oraz przeszłość historyczna (warunki historyczne). Wymiar drugi: społeczno-kulturowy – główne czynniki to zbiór osób (ilość i jakość interakcji społecznych między członkami grupy); wartości wspólnogrupowe (na przykład dziedzictwo kulturowe grupy, tradycje kulturowe jako element budujący tożsamość kulturową); więzi społeczne (za Janem Turowskim: więź strukturalno-świadomościowa), rozumiana jako świadomość grupowa, poczucie łączności, rozumiana za Stanisławem Ossowskim identyfikacja (tożsamość) jednostki z daną grupą aprobująca świadomość przynależności do grupy, tendencja do zachowania najważniejszych konformizmów grupowych, kult wspólnych wartości, świadomość wspólnych interesów, ale i gotowość do przekładania interesów grupy ponad interesy osobiste, jeżeli taki konflikt zajdzie, albo przynajmniej przekonanie, że powinno się interesy grupy przekładać nad swoje⁶; organizacja wewnętrzna społeczności lokalnej (pozycje społeczne i podział ról społecznych, instytucje społeczne, instytucje władzy grupowej (samorząd lokalny).

We współczesnej socjologii znajdujemy rozróżnienie na zbiorowości terytorialne i zbiorowości lokalne. Zbiorowość terytorialna to wszelkie skupienia społeczne, a stosunek do terytorium jest jego podstawą i jednocześnie zasadniczym czynnikiem⁷. Podstawę zbiorowości terytorialnych tworzą dawne zbiorowości rodowe i etniczne. To zaś implikuje dwie zasadnicze cechy współczesnych zbiorowości terytorialnych: płynność granic pomiędzy zbiorowością etniczną i terytorialną oraz homogeniczność i heterogeniczność zbiorowości terytorialnych⁸. Homogeniczność, jak i heterogeniczność odnosi się zarówno do kwe-

⁶ S. Ossowski, *O osobliwościach nauk społecznych*, PWN, Warszawa 1962.

⁷ A. Sosnowski, *Wyznaczniki zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Szczecin 2002, s. 115.

⁸ Tamże.

stii różnic kulturowych, jak również sposobu, stylu życia ściśle związanego z rodzajem, na przykład zatrudnienia. W obrębie zbiorowości terytorialnych lub też regionalnych tworzą się zbiorowości lokalne, które stanowią przestrzeń codziennych kontaktów, są miejscem stałej komunikacji, a poprzez nieustanne negocjacje i mediacje wypracowują swój własny niepowtarzalny „klimat społeczny”, oparty na zrozumiałych dla członków tejże społeczności zasadach i praktykach społecznych. Zbiorowość lokalna, zwana też społecznością lokalną, związana jest z określonym terytorium (wieś, miasto, region), lokalność jest tu często kwestią umowną, wynikającą z samego faktu istnienia określonej zbiorowości, składającej się z grup społecznych, w obrębie których członkowie pozostają ze sobą w wiążących stosunkach społecznych. Jako że społeczność lokalna jest jednocześnie zbiorowością terytorialną, regionalną, a zatem konkretną grupą społeczną, która konstruuje społeczny świat młodego pokolenia przy uwzględnieniu obu wymiarów postrzegania społeczności lokalnej tj. wymiaru czasoprzestrzennego, jak i społeczno-kulturowego, warto w tym miejscu z punktu widzenia dalszych rozważań wyraźnie rozróżnić pojęcia „lokalizm” i „lokalność”. O lokalizmie można mówić jako „swego rodzaju integralnym światopoglądzie, podzielanym zarówno przez członków społeczności lokalnych, jak i przedsiębiorców, menadżerów i polityków (...)”⁹, co w przestrzeni społecznej przekłada się na „względną autonomię oraz upodmiotowienie konkretnych społeczności lokalnych w zakresie gospodarczym, społecznym i kulturalnym w ramach szerszego układu społeczno-przestrzennego i politycznego(...)”¹⁰.

Roch Sulima uważa, że lokalizm jest pewną formą przewycięzenia ideologii regionalizmu, który według niego posługuje się „figurą kolekcji (muzeum) pamiątki (...)”¹¹. Zarówno lokalizm, jak i regionalizm w swych założeniach odnoszą się do przestrzeni „małych ojczyzn”, ale co wydaje się niezmiernie istotne, każdy z tych poglądów w odmienny sposób interpretuje tę koncepcję. Jak podkreśla dalej autor, „regio-

⁹ R. Sulima, *Małe ojczyzny*, [w:] tegoż, *Głos tradycji*, DiG, Warszawa 2001, s. 130.

¹⁰ *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, K.Z. Sowa, P. Dutkiewicz (red.), IGP UW, Warszawa 1989, s. 25.

¹¹ R. Sulima, *Małe ojczyzny...*, dz. cyt., s. 131.

nalizm jest z ducha romantyczną, a formalnie symetryczną reakcją na idee kapitalistycznej produkcji znaczeń, na przemysł kulturalny (...)"¹².

„Mała ojczyzna” w tym ujęciu jest swoistą metaforą, mitem budowanym, jako przeciwstawienie współczesności i procesów w niej zachodzących. Zatem w takim ujęciu (regionalizmu) „mała ojczyzna” to świat przeszłości, tylko i wyłącznie, odwołujący się do „tradycji” zawartych w obrzędach, zwyczajach, wartościach, których znaczenie i sens można zrozumieć tylko z perspektywy „tamtego” świata. Z perspektywy młodego człowieka, żyjącego w świecie wymagającym ciągłego patrzenia w przyszłość tak prezentowana „mała ojczyzna” staje się swoistym „bagażem”, niezrozumiałym, nieadekwatnym do rzeczywistości, bagażem, który lepiej zastąpić czymś lżejszym i bardziej przydatnym.

Lokalizm i w jego ujęciu postrzeganie „małej ojczyzny” odnosi się do doświadczania jednostkowego, reaguje na różnorodność i wielowymiarowość współczesnej rzeczywistości. W tym ujęciu „mała ojczyzna” staje się łącznikiem między różnymi elementami rzeczywistości społecznej i kultury, różnych sfer rzeczywistości społecznej, różnych sfer praktyk społecznych, różnych dyscyplin humanistycznych i społecznych¹³. Wyraźnie należy pokreślić „łączy”, czyli przestrzeń codziennych i odświętnych praktyk społecznych funkcjonujących w określonej przestrzeni terytorialnej nie stanowi granicy między mikro- a makrospołecznym światem, wręcz przeciwnie staje się jego integralnym, funkcjonalnym elementem. Lokalizm jako integralny światopogląd jest ściśle związany z lokalnością rozumianą jako ideologia rozwoju lokalnego, polegająca na inicjatywie i aktywnym środowiskowym uczestnictwie ludzi zamieszkującym konkretne terytorium i będącymi członkami społeczności lokalnych. Lokalność to zasada stanowienia o sobie, to zasada socjalizacji młodego pokolenia, gdzie udział w różnorodnych lokalnych działaniach buduje świadomość przynależności do określonej grupy, określonego terytorium. Lokalność to również różnorodność w sferze kultury, w sferze zaspokajania potrzeb społecznych i jednostkowych, odrzucająca standaryzowaną konsumpcję i jednorodną kultu-

¹² Tamże.

¹³ J. Kurczewska, *Robocze ideologie lokalności. Stare i nowe schematy*, [w:] *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, J. Kurczewska (red.), IFiS PAN, Warszawa 2004, s. 110-111.

rę masową, samoodповідzialność i współodповідzialność za siebie i innych¹⁴. „Mała ojczyzna” przestaje zatem być mitem, a staje się realną przestrzenią, w której młody człowiek funkcjonuje, działa, dostosowuje się i zmienia, której terytorialne układy społeczne, powtarzające się doświadczenia jednostkowe łączą go z ojczyzną ideologiczną, narodem, krajem. Lokalność konkretyzuje się w postaci określonej, realnej społeczności lokalnej, gdzie sfera więzi społecznych, sfera wartości, symboli, subiektywnych interesów jest efektem procesów komunikacji międzyjednostkowej i międzygrupowej, prowadzących do tworzenia całości społecznej i kulturowej.

Regionalizm i lokalizm to światopoglądy wzajemnie wypełniające przestrzeń społeczną każdej społeczności lokalnej, a przez to zmuszające każdego członka tej społeczności, jak też każdą funkcjonującą instytucję do podejmowania działań, które z jednej strony kreują identyfikację lokalną, opartą w dużej mierze na tradycjach kulturowych grupy, z drugiej zaś pobudzają aktywność i rozwój społeczności lokalnej. Społeczności lokalne jako „niezbywalny element organizacji życia społecznego społeczeństw należących do europejskiego kręgu kulturowego(...)¹⁵,

funkcjonują w pięciu płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturowej i identyfikacji. Pomijając zupełnie w tym miejscu płaszczyznę polityczną i gospodarczą (co nie oznacza nieuznawania ważności owych dwóch aspektów), w dalszej części artykułu skupię się przede wszystkim na tych pozostałych płaszczyznach (społecznej, kulturowej, identyfikacji tożsamości), które w moim odczuciu mają kluczowe znaczenie w przedmiocie oddziaływań socjalizacyjnych.

Tożsamość lokalna – codzienność życia społecznego

Podjęte do tej pory rozważania teoretyczne dotyczyły przede wszystkim socjologicznych ujęć zbiorowości lub też społeczności lokalnych. Mając jednak na względzie główny ich przyczynek, czyli mło-

¹⁴ A. Sosnowski, *Wyznaczniki zmiany...*, dz. cyt., s. 155.

¹⁵ K. Sowa, *Lokalizm, centralizm, rozwój społeczny*, „Zeszyty Politologiczne” 1988, nr 5, s. 55.

dzień i jej podmiotowe odniesienie do przestrzeni lokalnej, w tym miejscu należy postawić, ważne z punktu widzenia pedagoga, pytanie o współczesny sens i znaczenie społeczności lokalnych w konstruowaniu świata społecznego pokolenia, najmniej odpornego i najbardziej otwartego na globalny, ponowoczesny świat. W moim odczuciu, dotyczy to kwestii kreowania poczucia tożsamości lokalnej, traktowanej jako jeden z wymiarów tożsamości społecznej każdego z nas. Pojęcie „tożsamość społeczna” jest kategorią, która opisuje wszystkie możliwe identyfikacje grupowe danej osoby. Pojęcie tożsamości grupowej odnosi się do specyficznego, bo związanego z określoną grupą i jednocześnie uniwersalnego procesu, opisującego wszystkie rodzaje identyfikacji grupowych¹⁶. **Model tożsamości grupowej** proponowany przez Jolantę Miluską opisuje osiąganie tożsamości grupowej, zarówno przez członków danej grupy społecznej, jak i przez dysponujące określoną identyfikacją grupową osoby. Relacyjny model rozwoju tożsamości grupowej przebiega w sześciu etapach rozwoju. Pierwsze stadium prekontaktu, czyli nieświadomości społecznych podziałów, to okres presocjalizacji w różnych dziedzinach. Charakteryzuje się deficytem informacji, czego konsekwencją jest nieświadomość społecznych oczekiwań związanych z zachowaniem w różnych rolach i nieświadomość społecznych podziałów. Osobie brak jest koncepcji innych i przez to nie dysponuje ona wykształconym schematem „ja”, także w jego społecznym aspekcie. Prekontakt opisuje zarówno sytuację małego dziecka, jak i osób dorosłych.

Podstawową wspólnotą, w której funkcjonuje małe dziecko jest rodzina. Uzyskiwane w rodzinie ogólne podstawy tożsamości „ja” nie są wystarczające do rozwoju schematu „ja” w szczegółowych dziedzinach. Małe dziecko nie dysponuje świadomością „ja” w obszarze rasy, narodu, płci; charakteryzuje je uogólniony brak tożsamości społecznej w tych dziedzinach. Nie ma też świadomości podziałów społecznych, które dokonywane są na podstawie dodatkowych kryteriów, istotnych w wyróżnianiu grup społecznych. W przypadku osób dorosłych to rodzaj socjalizacji decyduje o braku koncepcji „ja” w danej dziedzinie, jak również braku świadomości niektórych kryteriów podziałów społecznych. Innym elementem decydującym może być brak kontaktów

---

¹⁶ J. Miluska, *Relacyjny model rozwoju tożsamości grupowej*, [w:] *Edukacja a tożsamość etniczna*, M.M. Urlińska (red.), Wydawnictwo UMK, Toruń 1995, s. 39.

z grupami, które czynią swoją identyfikację grupową zasadą kontaktów społecznych. W efekcie taka osoba nie jest świadoma różnic budowanych na zasadzie przynależności do grup narodowościowych, czy też religijnych¹⁷.

Stadium drugie kontaktu, czyli akceptacja społecznych podziałów, charakteryzuje się wzrastającą kompetencją do działania w świecie; jej podstawę stanowi język. Jest to okres intensywnej socjalizacji ukierunkowanej na podjęcie ról społecznych, okres nawiązywania coraz to nowych kontaktów społecznych, które mogą być podstawą kategoryzacji społecznej prowadzonej przy użyciu różnych kryteriów. Wpływ społeczny może odpowiadać za skłonności do tworzenia negatywnych stereotypów i uprzedzeń społecznych. W procesie socjalizacji dokonuje się również przekaz wzorów kulturowych i schematów zachowań, a przyswojenie treści społecznych ułatwia definicję grupy i sposób funkcjonowania w kontakcie z nią. Socjalizacja dostarcza również podstaw do określonego widzenia własnej grupy. Stadium kontaktu jest zatem przede wszystkim okresem, w którym dokonuje się konstrukcja akceptowanego stereotypu grupy własnej i grupy obcych, jest okresem różnicowania ludzi na podstawie tych samych kryteriów, okresem kiedy wypracowana zostaje koncepcja „większości” i „mniejszości”¹⁸. Konflikt i opór to trzecie stadium relacyjnego modelu rozwoju tożsamości grupowej. Etap ten jest wstępną redefinicją opozycyjnych grup i typu relacji między nimi. Jest okresem przejścia od akceptacji podziału świata społecznego do nowej koncepcji grupy własnej i obcej. Konflikt stanowi podstawę ewolucji poglądów, zarówno wśród członków grup większościowych, jak i mniejszościowych. Czwarte stadium identyfikacji skrzyżowanej charakteryzuje się utożsamianiem się z grupą opozycyjną, co jest kolejną konsekwencją wstępnej redefinicji grup. W stadium dochodzi do odrzucenia wzajemnych uprzedzeń i wypracowania pozytywnych postaw. Temu procesowi towarzyszy tendencja do negatywnego ustosunkowania się do grupy własnej. Kolejne stadium identyfikacji prostej odnosi się do potrzeby ustabilizowania tożsamości, zarówno przez członków grup większościowych, jak i mniejszościowych. Powrót do pierwotnej tożsamości grupowej, implikuje ponowną identyfikację z własną grupą odniesienia. Podstawą tego

¹⁷ Tamże, s. 41.

¹⁸ Tamże, s. 42-43.

procesu jest lęk przed utratą tożsamości grupowej, jak również obawa przed brakiem akceptacji identyfikacji z nieswoją grupą. Najwyższe stadium rozwoju tożsamości grupowej to rozstrzygnięcie konfliktu identyfikacji. Jest to etap konstrukcji światopoglądu, opierającego się na wartości tolerancji dla różnorodności i odmienności. Niweluje koncepcję granic i różnic jako podstawy stereotypów i uprzedzeń, dając szansę nadania własnej i cudzej kulturze grupowej uniwersalnego sensu¹⁹.

Każde społeczeństwo ma swoją historię, która warunkuje tożsamość poszczególnych jednostek, jednocześnie też tożsamość jednostek „kształtują procesy społeczne. Po wykrystalizowaniu się jest ona podtrzymywana, modyfikowana, a nawet formowana na nowo przez stosunki społeczne”²⁰.

Można zatem przyjąć, iż życie społeczne regulowane jest przez dwie podstawowe zasady. Zasada pierwsza – wspólnotowa, wynikająca z pokrewieństwa, przyjaźni, sąsiedztwa, czyli bezpośredniość i naturalność kontaktów międzyludzkich²¹. Realizacja tej zasady w przestrzeni lokalnej odnosi się do takiego rodzaju relacji, które oparte są na związkach zaliczanych do osobistych. Podstawą ich staje się zaangażowanie emocjonalne, wynikające z pokrewieństwa, przyjaźni, czy też miłości. Zasada druga – zrzeczeniowa, wynika z jej funkcjonalności, kompetencji jednostek i grup, stając się przez to narzuconą, czy też wypracowaną konwencją społeczną, swoistą umową społeczną zakładającą podległość normom wypracowanym w oparciu o taką, a nie inną historię wzajemnych relacji²². Wypracowanie i funkcjonowanie zasad społecznych jest efektem więzi społecznych. Więzi społeczne (z perspektywy współczesnych opisów społeczeństw częściej używa się termin „kryzys więzi”; „redukcję więzi” „rozpad więzi”) rozumiane są jako wszelkie powiązania między ludźmi, jako identyfikacja jednostki z grupą społeczną, jako element uspołecznienia, którego istotą jest zastąpienie osobistych emocji (z natury swej zmiennych i nie-

¹⁹ Tamże, s. 45.

²⁰ Tamże.

²¹ S. Ossowski, *Więź społeczna i dziedzictwo krwi*, PWN, Warszawa 1966; F. Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie: rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, przekł. M. Łukasiewicz, PWN, Warszawa 1988.

²² M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo*, przekł. D. Lachowska, PWN, Warszawa 2002.

trwałych) przez uczucie moralne²³. Więzy społeczna to więź strukturalno-świadomościowa²⁴ odnosząca się do wewnętrznej organizacji grupy, jak też jednocząca ludzi wokół określonych wartości czy też funkcji. Jednoczący charakter więzi społecznych (czy to wokół wartości czy symboli kulturowych czy też pełnionych funkcji społecznych) nadaje społeczności charakter wspólnoty. To więzi wytwarzają wspólnotę, a nie wspólnota więzi²⁵.

Wzajemna zależność człowieka i społeczeństwa jest zmienna, ale nigdy jej poziom nie zmniejsza się do tego stopnia, aby można go było zignorować (...) w każdym momencie swojego życia znajduje się on (człowiek) bowiem w gęstej sieci powiązań międzyludzkich, w zespolonej relacji na tyle ważnych, że ich konfiguracje mają określone nazwy, jak społeczeństwo, państwo, naród wspólnota regionalna, lokalna czy etniczna. Grupy tego typu, choć tworzone przez poszczególne jednostki, nie są tylko abstrakcyjnym symbolem wzajemnych więzi, ale realnymi bytami (...)²⁶.

Realność bytu wspólnoty lokalnej zawarta jest, między innymi, w kulturze (czy też wielości kultur). Jak stwierdza Ann Swidler²⁷, kultura nie jest jednolitym systemem, popychającym działanie ludzkie w jednym określonym kierunku, ale raczej zestawem narzędzi, z którego poszczególni członkowie grupy wybierają różne elementy do konstruowania własnego działania. Są one warunkowane wartościami, które wyznaczają cele działania. Jednym zatem ze znaczących czynników formułowania się tożsamości lokalnej stają się więzi społeczne traktowane przez Mirosławę Marody i Annę Gizę-Poleszczuk jako komplementarność (działania wspólne w jednym kierunku), wymiana traktowana jako relacja społeczna oraz podobieństwo.

²³ M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *Przemiany więzi społecznych*, Scholar, Warszawa 2004, s. 104.

²⁴ J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993, s. 115.

²⁵ M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *Przemiany...*, dz. cyt., s. 105.

²⁶ A. Gawkowska, *Wspólnotowcy o wspólnotach*, [w:] *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, J. Kurczewska (red.), IFiS PAN, Warszawa 2003, s. 27.

²⁷ M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *Przemiany...*, dz. cyt., s. 115.

Więzi zawierają w sobie zarówno relacje, jak i oddziaływania między jednostkami, relacje nie muszą prowadzić do więzi, ale niewątpliwie włączają oddziaływania, i dopiero te ostatnie stanowią nieredukowalne już podłoże najbardziej rudymentalnego typu powiązań²⁸.

Tożsamość lokalną traktuję jako tożsamość określonej zbiorowości osób, zamieszkałych na jednej przestrzeni terytorialnej (wieś, małe miasto, miasto), charakteryzującej się określoną przeszłością historyczną, gdzie głównym obszarem identyfikacji są wartości kulturowe grupy własnej, jak też innych grup (społeczności lokalne zróżnicowane kulturowo), poczucie łączności i zależności z innymi osobami stanowiącymi społeczność lokalną jako efekt komunikacji społecznej. Poczucie to przejawia się w postawach, zachowaniach i działaniach, mających na celu zachowanie trwałości i ciągłości społeczności lokalnej.

Młodzi w przestrzeni lokalnej – wyzwania edukacyjne

Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość to trzy wymiary czasowe, które dla każdego stają się istotą w kreowaniu tożsamości. Między każdym z tych wymiarów czasowych istnieje znacząca dla jednostki zależność. To, kim jestem i jakim jestem teraz, wynika z tego, co mi dane było doświadczyć w przeszłości. To, kim będę i jakim będę w przyszłości, zależy w równym stopniu od tego, co było i tego, co jest. Co prawda, biorąc pod uwagę fazy rozwoju człowieka i jego tożsamości, dostrzec się da, że w różnych okresach życia wymiar czasowy, czy też świadomość znaczenia owego wymiaru czasowego dla tożsamości jednostki, w jej indywidualnym odbiorze ma większe lub mniejsze znaczenie. Uogólniając można stwierdzić, iż domeną młodości jest teraźniejszość i przyszłość z uwzględnieniem jednak znacznego skrócenia perspektywy czasowej. Życie przeszłością natomiast jest przypisane pokoleniom najstarszym. W ową triadę czasową wpisuje się również swoicie triada miejsc. Jako że świadomość znaczenia przeszłości w odniesieniu do młodego pokolenia ma najmniejsze znaczenie, to miejsca związane z przeszłością również, i odwrotnie, jeżeli chodzi o pokolenie najstarsze. Dla nich przeszłość żyje w danym miejscu i po-

---

²⁸ Tamże, s. 141.

przez symboliczne znaczenie tego miejsca, poprzez symboliczne zakorzenienie. Dynamikę nowoczesności w ujęciu Anthony'ego Giddensa²⁹ cechuje rozdzielenie czasu i przestrzeni, (które w warunkach przednowoczesnych łączyły się za pośrednictwem miejsca,) mechanizmy wykorzystujące i refleksyjność instytucjonalna. Przestrzeń środowiska lokalnego, jako terytorium doświadczeń socjalizacyjnych, zarówno na poziomie indywidualnych wspomnień, jak i doświadczeń zbiorowych, staje się miejscem, gdzie „wykorzystanie historii do tworzenia historii” nabiera uniwersalnego i kluczowego znaczenia w procesach nabywania tożsamości.

Warto w tym miejscu postawić pytanie, czy i dlaczego „lokalny” i „lokalność” powinny być kategoriami ważnymi z perspektywy edukacji współczesnej młodzieży?

Odpowiedź na to pytanie wyznacza obszar odniesień do szerokiej kategorii „edukacja”, gdzie edukacja to ogół wpływów i wzajemnych oddziaływań jednostek i grup społecznych, naturalnych (rodzina) i profesjonalnych (na przykład szkoła) sprzyjających ciąglemu, twórczemu rozwojowi jednostki, tak, aby stała się świadomym członkiem wspólnoty społecznej, regionalnej, kulturowej i narodowej³⁰. Tak rozumiane pojęcie edukacji wskazuje zarówno środowiska i instytucje w nich funkcjonujące odpowiedzialne za ów twórczy rozwój i kreowanie świadomości (tożsamości). Oczywiście najważniejszą jednak kwestią pozostają „treści” przekazywane w procesie oddziaływań edukacyjnych. Właśnie owe treści wydają się być z mojego punktu widzenia problematyczne. Przyglądając się od wielu lat realizacji założeń edukacji regionalnej w podstawowej instytucji odpowiedzialnej za taki rozwój jednostki, by była ona świadomym członkiem wspólnoty społecznej (w tym lokalnej i regionalnej również) mam czasami wrażenie, że przekazywane treści w ramach różnych zajęć kreują istnienie dwóch odrębnych światów społecznych. Jednego, opartego na przeszłości, mitologii tradycji i dziedzictwa kulturowego. Drugiego zaś teraźniejszego, gdzie przeszłość ma tylko symboliczne znaczenie. Sama zaś edukacja regionalna rozumiana jako edukacja „do woli dziedziczenia” zakłada, że dziedzictwo kulturowe grupy traktowane jest nie jako

²⁹ A. Giddens, *Socjologia*, przekł. A. Szulżycka, PWN, Warszawa 2005, s. 52.

³⁰ J. Nikitorowicz, *Tożsamość w edukacyjnym procesie wielokulturowym*, [w:] *Edukacja a tożsamość etniczna*, M. Urlińska (red.), Wydawnictwo UMK, Toruń 1995, s. 117.

zestaw haseł, obrazów, który powinien kojarzyć się z tradycjami mojej grupy, ale jako stan emocjonalnych przeżyć związanych z odkrywaniem wartości dziedzicznych. Owo założenie może przybrać realne kształty w sytuacji, gdy świadomość młodego pokolenia będzie budowana również w odniesieniu do istniejących więzi społecznych (lokalnych) lub też z założeniem tworzenia nowych, ponieważ to więzi wytwarzają wspólnotę. Zatem to, co staje się istotą oddziaływań edukacyjnych współcześnie w obszarze edukacji, w tym przede wszystkim edukacji regionalnej odnosić się powinno nie tylko do przekazu treści (w różnych formach), ale do utrwalania lub też odbudowywania więzi społecznych traktowanych jako uniwersum moralnej odpowiedzialności, zatem edukacja regionalna staje się edukacją świadomego, odpowiedzialnego kształtowania „więzi” z „ojczyzną prywatną”³¹.

BIBLIOGRAFIA

- Berger P. L., Luckman T., *Společne tworzenie rzeczywistości*, przekł. J. Niżnik, Warszawa 1983.
- Bokszański Z., *Tożsamość – integracja – grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie socjologicznej*, Łódź 1989.
- Bokszański Z., *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2007.
- Dahrendorf R., *Co zagraża społeczeństwu obywatelskiemu?*, [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie*, K. Michalski (red.), przekł. B. Janicka i in., Kraków – Warszawa 1994.
- Giddens A., *Socjologia*, przekł. A. Szulżycka, Warszawa 2005.
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., *Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej*, Tychy 2002.
- Kurczewska J., *Lokalne społeczeństwo obywatelskie*, [w:] *Společności lokalne. Teraźniejszość i przeszłość*, B. Jałowiecki, W. Łukowski (red.), Warszawa 2006.
- Kurczewska J., *Robocze ideologie lokalności. Stare i nowe schematy*, [w:] *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, J. Kurczewska (red.), Warszawa 2004.
- Marody M., Giza-Poleszczuk A., *Przemiany więzi społecznych*, Warszawa 2004.
- Miluska J., *Relacyjny model rozwoju tożsamości grupowej*, [w:] *Edukacja a tożsamość etniczna*, M. Urlińska (red.), Toruń 1995.
- Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009.
- Ossowski S., *O osobliwościach nauk społecznych*, Warszawa 1962.

³¹ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, WSiP, Warszawa 2009, s. 218.

- Sosnowski A., *Wyznaczniki zmiany społecznej. Młodzież – lokalność – transformacja*, Szczecin 2002.
- Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, K. Z. Sowa, P. Dutkiewicz (red), Warszawa 1989.
- Sulima R., *Głos tradycji*, Warszawa 2001.
- Tönnies F., *Wspólnota i stowarzyszenie: rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, przekł. M. Łukasiewicz, PWN, Warszawa 1988.
- Trutkowski C., *Teoria społecznych reprezentacji i jej zastosowania*, [w:] *Wymiary życia społecznego*, M. Marody (red.), Warszawa 2002.